

Βασισμένο στο βιβλίο
του Christian Troelsgård
Byzantine Neumes

Αγγλοελληνικό Γλωσσάρι Βασικών Όρων της Βυζαντινής Μουσικολογίας

Επιμέλεια: Γεράσιμος-Σοφοκλής Παπαδόπουλος

fagotto books

Αγγλοελληνικό Γλωσσάρι
Βασικών Όρων της Βυζαντινής Μουσικολογίας
Επιμέλεια: Γεράσιμος-Σοφοκλής Παπαδόπουλος

ISBN: 978-960-6685-85-9

© Σεπτέμβριος 2020, Fagottobooks, Νίκος Θερμός

Fagottobooks

Κεντρικό: Βαλτετσίου 15, 10680 Αθήνα

Τηλ.: 210-3645147, Fax: 210-3645149

Υποκατάστημα: Ζακύνθου 7, 311 00 Λευκάδα

Τηλ./Fax: 26450-21095

e-mail: info@fagottobooks.gr

www.fagottobooks.gr

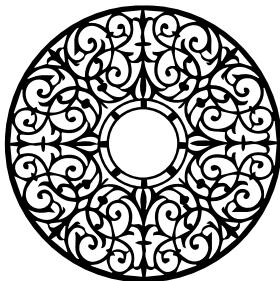
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
Βυζαντινής Μουσικολογίας

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Αχιλλεύς Γ. Χαλδευιάκης

Αγγλοελληνικό Γλωσσάρι

Βασικών Όρων της Βυζαντινής Μουσικολογίας

βασισμένο στο βιβλίο του Christian Troelsgård
Byzantine Neumes

Επιμέλεια: Γεράσιμος-Σοφοκλής Παπαδόπουλος

fagotto books

Οι διάφοροι ορισμοί που παρατίθενται στο εν λόγω γλωσσάρι, έχουν αλιευθεί από το μεταφρασμένο από τον επιμελητή βιβλίο του Christian Troelsgård “Byzantine Neumes” (2011), το οποίο έχει εκδοθεί από τις εκδόσεις Fagottobooks (2020).

Τα συγκεκριμένα σημεία του βιβλίου που αναφέρονται στον κάθε ένα από τους παρατιθέμενους βυζαντινομουσικολογικούς όρους κωδικοποιούνται εντός αγκύλης υπό την εξής μορφή: «Tr.» για «Troelsgård», έναν αριθμό που αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο κεφάλαιο του βιβλίου, και μετά από μία άνω και κάτω τελεία έναν αριθμό του οποίου προηγείται είτε η βραχυγραφία «παρ.» για τη συγκεκριμένη παράγραφο, είτε «παράδ.» όταν πρόκειται για σχολιασμό παραδείγματος, είτε «υποσ.» όταν πρόκειται για υποσημείωση.

Έτσι, π.χ. το [Tr. 4: παρ. 2] συμπυκνώνει την πληροφορία: «βλέπε στο βιβλίο “Byzantine Neumes” του Chr. Troelsgård, κεφάλαιο 4, παράγραφος 2». Αν ένας ορισμός έχει αλιευθεί από περισσότερα του ενός σημεία του βιβλίου, τότε αυτά κωδικοποιούνται διακρινόμενα μεταξύ τους με άνω τελεία.

Σε περιπτώσεις, τέλος, όρων που χρησιμοποιούνται από τον συγγραφέα θεωρούμενοι ως αυτονόητοι, και για τους οποίους ο συγγραφέας δεν παραθέτει καθόλου ορισμό ή αποσπασματικές μόνο πληροφορίες, τότε η διατύπωση του ορισμού συμπληρώνεται από τον επιμελητή. Η κωδικοποίηση αυτών των περιπτώσεων γίνεται με την προσθήκη (ή την αποκλειστική τοποθέτηση) της βραχυγραφίας «Επ.» για Επιμελητής, π.χ. [Επ .· Tr. 11: παρ. 3].

Συντομογραφίες

αι.	αιώνας	π.Χ.	προ Χριστού
βλ.	βλέπε	παρ.	παράγραφος
δηλ.	δηλαδή	παράδ.	παράδειγμα
ενδ.	ενδεικτικά	περ.	περίπου
Επ.	Επιμελητής	πρβλ.	παράβαλε
κ.ά.	και άλλα	Tr.	Troelsgård
λ.	λέξη	υποσ.	υποσημείωση
π.χ.	παραδείγματος χάριν		

Περιεχόμενα

A	7	K	39
B	13	L	42
C	15	M	44
D	24	N	51
E	27	O	58
F	28	P	61
G	30	R	66
H	32	S	69
I	34	T	80
J	38	V	84

A

accent

τονισμός (ο)

[Επ. · Τρ. 3: παρ. 1]

Έμφαση που δίνεται στη συλλαβή μιας λέξης, είτε – σε επίπεδο γλώσσας – κατά την εκφώνησή της ή/και την γραπτή της απόδοση, είτε – σε επίπεδο μουσικής – κατά την μελωδική επένδυσή της.

- **dynamic accent I**

δυναμικός τονισμός (ο)

[Επ. · Τρ. 2: παρ. 1]

Όσον αφορά τη γλώσσα: Αύξηση της έντασης της φωνής κατά την εκφώνηση της τονισμένης συλλαβής μιας λέξης. Αυτό ήταν το είδος τονισμού που επικρατούσε στην προφορά της Ελληνικής κατά τους βυζαντινούς χρόνους, και ως εκ τούτου οι γραπτές διαφοροποιήσεις των τριών τόνων (´, ¨, και ~) και των δύο πνευμάτων (´ και ¨) αποτελούσαν απλή ορθογραφική σύμβαση.

- **dynamic accent II**

δυναμικός τονισμός (ο)

[Τρ. 3: παρ. 3]

Όσον αφορά τη μουσική: Πρόσθεση ειδικής *δυναμικής ποιότητας* (βλ. *dynamic quality*) στον φθόγγο της τονισμένης συλλαβής μέσω προσθήκης ενός από τα «δυναμικά» διαστηματικά σημάδια, ως ένας μελωργικός τρόπος απόδοσης του *κειμενικού τονισμού* (βλ. *accent: text accent*).

- **pitch accent**

τονικός τονισμός (ο)

[Τρ. 3: παρ. 1]

Μελωδική ανάβαση στο σημείο της τονισμένης συλλαβής, ως

ένας μελωργικός τρόπος απόδοσης του *κειμενικού τονισμού* (βλ. accent: text accent). Εναλλακτικά ονομάζεται *ψαλτικός τονισμός* (βλ. accent: psalmodic accent).

- ***psalmodic accent***

ψαλτικός τονισμός (ο)

[Tr. 3: παρ. 1]

Όρος εναλλακτικός του *τονικός τονισμός* (βλ. accent: pitch accent).

- ***reverse pitch accent***

αντεστραμμένος τονικός τονισμός (ο)

[Tr. 3: παρ. 2]

Μελωδική κατάβαση στο σημείο της τονισμένης συλλαβής, ως ένας μελωργικός τρόπος απόδοσης του *κειμενικού τονισμού* (βλ. accent: text accent). Συνήθως εμφανίζεται στον πρώτο και στον τέταρτο *ήχο* (βλ. mode I).

- ***secondary accent***

δευτερεύων τονισμός (ο)

[Tr. 3: παρ. 5]

Είδος *δυναμικού τονισμού* (βλ. accent: dynamic accent), γνωστός και με τον γερμανικό όρο *nebenakzent*. Περιγράφεται ως προαιρετική έμφαση στη δεύτερη συλλαβή πριν ή μετά την τονιζόμενη συλλαβή μιας λέξης, και η οποία φαίνεται ότι έπαιξε ένα κάποιο ρόλο στη μελωδική επένδυση των υμνολογικών κειμένων.

- ***sustained accent***

παρατεταμένος τονισμός (ο)

[Tr. 3: παρ. 4]

Παράταση της διάρκειας του φθόγγου ή πρόσθεση *μελίσματος* (βλ. melisma) στο σημείο της τονισμένης συλλαβής, ως ένας μελωργικός τρόπος απόδοσης του *κειμενικού τονισμού*.

- **text accent**

κειμενικός τονισμός (ο)

[Επ.· Τρ. 2: παρ. 1· 3: παρ. 1]

Η έμφαση που δίνεται σε μία από τις συλλαβές μιας λέξης κατά την εκφώνησή της στον προφορικό λόγο. Στον γραπτό λόγο αποδίδεται με ειδικά σημάδια (π.χ. τόνοι), ενώ στη μελοποιημένη ποίηση συχνά αντανακλάται στις μελωδικές γραμμές με διάφορες μελουργικές πρακτικές. Στα Ελληνικά της βυζαντινής περιόδου επικρατούσε ο *δυναμικός τονισμός* (βλ. accent: dynamic accent I).

accidentals

σημεία αλλοίωσης (τα)

[Επ.· Τρ. 72: παρ. 3]

Όρος της Δυτικής Μουσικής που αναφέρεται στα σημάδια που γράφονται αριστερά από μία νότα στο πεντάγραμμο, και τα οποία μεταβάλλουν το τονικό της ύψος, π.χ. η *δίεση* (#), η οποία οξύνει τη νότα κατά ένα ημιτόνιο, και η *ύφεση* (b), η οποία βαρύνει τη νότα κατά ένα ημιτόνιο.

Akathist(os) Hymn(os)

Ακάθιστος Ύμνος (ο)

[Επ.· Τρ. 79: παρ. 2]

Το γνωστότερο βυζαντινό *κοντάκιο* (βλ. kontakion), αγνώστου πατρότητας (η παράδοση το αποδίδει στον *Ρωμανό τον Μελωδό*, βλ. Romanos the Melode), το οποίο εξυμνεί την ενανθρώπιση του Θεού μέσω της Θεοτόκου. Αποτελείται από δύο *προοίμια* (το δεύτερο αποτελεί ύστερη προσθήκη) και 24 *οίκους*, καθένας από τους οποίους ξεκινά με ένα από τα 24 γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου. Καλοφωνικές μελοποιήσεις του συμπεριλαμβάνονται στο *Οικηματάριο* (βλ. Oikematarion).

alleluiarion

αλληλουιάριο (το)

[Tr. 77: παράδ. 56]

Στίχοι που συνοδεύουν την ψαλμώδηση ενός «Αλληλούια».

Andrew of Crete

Ανδρέας Κρήτης (ο)

[Επ. · Tr. 51: υποσ. 41]

(περ. 660 – 740) Παλαιστινιακής καταγωγής *μελωδός* (βλ. *melode*), που διετέλεσε Αρχιεπίσκοπος Κρήτης. Σύμφωνα με την παράδοση, υπήρξε εισηγητής του ποιητικού είδους του *κανόνα* (βλ. *kanon*).

Anthologies

Ακολουθία (αι)

[Tr. 79: παρ. 2]

Μουσικά χειρόγραφα στα οποία περιέχεται ένας μεγάλος αριθμός *καλοφωνικών* συνθέσεων του 14ου-16ου αιώνα (βλ. *kalophonic style*) που αφορούν τον *Εσπερινό*, τον *Όρθρο* και τη *Θεία Λειτουργία* (βλ. *office*, *Divine Liturgy*), οι περισσότερες από τις οποίες αποδίδονται σε επώνυμους *μελουργούς* (βλ. *composer*).

antiphonally

αντιφωνικά (επίρρ.)

[Επ. · Tr. Εισαγωγή: 3]

Τρόπος ψαλσίματος σύμφωνα με τον οποίο ένα ψαλτικό μέλος ή μια ψαλτική ενότητα χωρίζεται σε τμηματικά ζεύγη τα οποία ψάλλονται υπό μορφή διαλόγου είτε από δύο *χορούς* (βλ. *choir*) είτε από έναν χορό και έναν *μονοφωνάρη* (βλ. *soloist*).

apechema

απήχημα (το)

[Tr. 63: παρ. 1]

Μεταβλητή μελωδική «ουρά» που επισυναπτόταν στο σταθερό μέρος του *ηχήματος* (βλ. intonation) για να εξασφαλίσει μια ομαλή μετάβαση στην αρκτική φράση της κύριας μελωδίας.

apolytikion (automelon)

απολυτίκιο (το)

[Tr. 74: 1]

Όρος εναλλακτικός του *κάθισμα* (βλ. kathisma).

asmatic syllables

ασματικές συλλαβές (οι)

[Tr. 78: παρ. 1· 79: παρ. 2]

Συλλαβές που παρεμβάλλονταν ανάμεσα στα φωνήεντα μελισματικών μελών του Ασματικού (βλ. Asmatikon) και του καλοφωνικού στυλ (βλ. kalorhonic style) για να υποστηρίξουν τα πολύφθογγα περάσματα, αλλά και για να υποβοηθήσουν δομικά τις αρκετά μακροσκελείς φράσεις που στερούνταν κειμένου. Τέτοιες είναι οι *ι*, *ε*, *ι*, *α*, *χ*, *ου* και *γγ* (βλ. double-gamma ending).

Asmatikon

Ασματικό (το)

[Tr. 78: παρ. 1]

Είδος μεσαιωνικής ψαλτικής συλλογής μελισματικών μελών, τα οποία μπορούν να αναχθούν πίσω στη χορωδιακή παράδοση του *Ασματικού Τυπικού* (βλ. Asmatic rite). Το μεγαλύτερο μέρος του ρεπερτορίου του αφομοιώθηκε από τα χειρόγραφα των *Ακολουθιών* (βλ. Anthologies), από τις αρχές του 14ου αιώνα και μετά.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
Βυζαντινής Μουσικολογίας

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:
Άγγελος Γ. Χαλδαιάκης

ISBN: 978-960-6685-85-9

9 789606 685859